

розроблення торфовищ та пірогенна деградація торфовищ. Встановлено помірний, середній та сильний ступені антропогенної трансформації біотопів з відповідним переліком критеріїв, що супроводжуються як біоморфологічними, так і еколого-ценотичними адаптаційними змінами.

Література

1. Червона книга України (Рослинний і тваринний світ). – К., 2009. – 1536 с.
2. Зелена книга України / за заг. ред. Я.П. Дідуха – К.: Вид-во "Альтерпрес", 2009. – 448 с.
3. Барбарич А.І. Родина 134. Осокові – Sурегасеae / А.І. Барбарич, С.М. Брэдiс // Визначник рослин Українських Карпат. – К.: Вид-во "Наук. думка", 1977. – С. 371-382.
4. Егорова Т.В. Сем. 178. Сурегасеae Juss. Осоковые / Т.В. Егорова // Флора европейской части СССР. – Л.: Изд-во "Наука". – 1976. – Вып. 2. – С. 83-219.
5. Wheeler B.D., Brookes B.S., Smith R.A.H. An ecological study of *Schoenus ferrugineus* L. in Scotland // *Watsonia*, 14, 1983. – Pp. 249-256.
6. Андриенко Т.Л. Современное состояние и охрана редких сообществ *Cladium mariscus* и *Schoenus ferrugineus* на Украине / Т.Л. Андриенко, С.Ю. Попович // Ботанический журнал. – Л.: Изд-во "Наука", 1986. – Т. 71, № 4. – С. 557-561.
7. Ивченко Т.Г. Редкие болотные сообщества с *Schoenus ferrugineus* на Южном Урале (Челябинская область) / Т.Г. Ивченко // Ботанический журнал. – 2012. – № 6. – С. 783-790.
8. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / укл.: д-р біол. наук, проф. Т.Л. Андриенко, канд. біол. наук. М.М. Перегрим. – К.: Вид-во "Альтерпрес", 2012. – 148 с.
9. Зеленчук А.Т. Инвентаризаційний список судинних рослин Львівської області / А.Т. Зеленчук // Вісник Львівського державного університету ім. Івана Франка. – Сер.: Біотичні ресурси Розточчя і Зовнішніх Карпат та їхні антропогенні зміни. – Львів: Вид-во ун-ту ім. Івана Франка. – 1991. – С. 16-33.
10. Данилик І. Осокові Львівщини: біорозмаїтість і охорона / І. Данилик // Екологічний збірник. – 2: Екологічні проблеми природокористування та біорозмаїття Львівщини. Праці наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2001. – Вип. VII. – С. 197-208.
11. Злобин Ю.А. Принципы и методы изучения ценологических популяций растений / Ю.А. Злобин. – Казань: Изд-во КГУ, 1989. – 147 с.
12. Лакин Г.Ф. Биометрия / Г.Ф. Лакин. – М.: Изд-во "Высш. шк.", 1990. – 352 с.
13. Козиняtko Т.А. Інструменти агроекології та природокористування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук / Т.А. Козиняtko. – НААН, 2013. – 20 с.
14. Злобин Ю.А. Популяционная экология растений: современное состояние, точки роста: монография / Ю.А. Злобин. – Сумы: Изд-во "Университет. книга", 2009. – 264 с.

Козиняtko Т.А. Виталитетная структура ценопопуляций *Schoenus ferrugineus* L. в условиях антропогенной нагрузки

Определены основные морфометрические показатели ценопопуляций *Schoenus ferrugineus* L., которые задействованы в формировании адаптационного потенциала. Оценены изменчивости морфометрических показателей исследуемых ценопопуляций. Приведены спектры виталитета ценопопуляций в условиях трех степеней антропогенной нагрузки. Выявлены основные факторы антропогенной нагрузки на исследуемые ценопопуляции с соответствующим перечнем критериев. Оценено действие механизмов адаптации и лимитирующих экологических факторов относительно распространения растений вида *Schoenus ferrugineus* L. в условиях трансформации карбонатных болот в Западном регионе Украины. Доказано, что большое количество корреляционных связей между морфометрическими признаками растений вида *Schoenus ferrugineus* L. обуславливает равновесный и процветающий виталитет ценопопуляции, а в местах с существующим или таковым в прошлом антропогенным влиянием – депрессивный.

Ключевые слова: *Schoenus ferrugineus* L., ценопопуляция, водно-болотные угодья.

Козиняtko Т.А. Vitality Structure of *Schoenus Ferrugineus* L. Cenopopulations under the Conditions of Anthropogenic Pressure

Some basic morphometric characteristics of *Schoenus ferrugineus* L. cenopopulations, which are involved in adaptation potential shaping, have been defined. The variability of studied cenopopulations morphometric signs has been estimated. The cenopopulations vitality spectra in terms of three levels of anthropogenic pressure have been presented. The main factors of anthropogenic pressure on studied cenopopulations with relevant criteria list have been investigated. A mechanisms performance of adaptation and limiting environmental factors regarding the distribution of the *Schoenus ferrugineus* L. plants species in conditions of carbonate wetlands transformation in Western Ukraine has been evaluated. A large number of correlations between the morphometric characteristics of the *Schoenus ferrugineus* L. plant species is proved to be determined by a coenopopulation the equilibrium and thriving vitalitet, and equilibrium and depression – within places where is now an anthropogenic influence or it was in the past.

Key words: *Schoenus ferrugineus* L., cenopopulations, population, wetlands.

УДК 379.85:330(477)

Доц. О.Я. Малиновська, канд. екон. наук;
студ. К.С. Голошва – Львівська ДФА

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Наведено основні види рекреаційно-туристичних ресурсів, їх властивості та ознаки. Зроблено акцент на дослідженні поняття "туристична інфраструктура". Проаналізовано роль туризму в Україні та виокремлено його місце в загальній системі туристичної сфери. Наведено основні шляхи для покращення туристичної бази в Україні, а саме: взаємодія з іншими країнами (розвиток, організація авіасполучення, організація спільних туристичних маршрутів на прикордонних територіях); створення системи поширення інформації про туристичні можливості України та підвищення безпеки туристів; вдосконалення статистичної звітності щодо оцінки функціонування галузі на основі використання методик Всесвітньої туристичної організації при ООН.

Ключові слова: туристично-рекреаційні ресурси, туристичний ринок, туристичний потенціал, туристична інфраструктура, історико-культурні туристичні ресурси.

Постановка проблеми. Туристичний ринок розвивається в Україні динамічно, але не займає передових позицій. Зміни в економічній ситуації країни підкреслюють недостатність використання туристичного потенціалу. Постають питання щодо визначення сучасних передумов і подальших тенденцій розвитку туристичного ринку регіону й країни, що надалі дасть змогу об'єктивно порушити питання щодо створення туристичної логістичної інфраструктури. В Україні є можливості створити таку сучасну інфраструктуру за світовими стандартами, але їх реалізація потребує обґрунтованого науково-методичного підходу і державної підтримки в межах вітчизняного законодавства. У цьому і полягає актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти регулювання розвитку туризму країни та регіонів висвітлено у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Ю. Алексєєва, В. Бабарицької, І. Валентюк, В. Гуляєв, А. Добровольської, В. Керецман, В. Дебедєв, В. Шульги, М. Портера та ін. Зокрема І. Гортенко розглядав соціальні аспекти управління розвитку туризму в СРСР, Ю. Лебединський досліджував механізми управління Зеленим туризмом у сільській місцевості, В. Кияк досліджував питання особливостей управління рекреаційно-туристичною сферою в Україні.

Метою роботи є дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів, аналіз сучасної інфраструктури в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі використання природно-кліматичних рекреаційно-туристичних ресурсів обумовлюється специфікою їх функціонального призначення. Саме вона і визначає пріоритетний профіль туристично-рекреаційного освоєння окремих територій, районів та місцевостей. Але якщо на рівні функціонального призначення тих чи інших ресурсів можна провести більш-менш чітку межу між субгалузями рекреаційної сфери (туризм, відпочинок, спорт, санаторно-курортне лікування тощо), то під час вивчення просторової організації природно-ресурсного потенціалу необхідний саме комплексний підхід. Тому і рекреаційно-туристична придатність різноманітних регіональних утворень фактично не буває монофункціональною: всі вони певною мірою можуть задовольняти потреби у туристичних послугах чи санаторно-курортному оздоровленні.

Реалізація розвитку туристичної індустрії в умовах ринку можлива за наявності чотирьох основних складових: 1) капіталу; 2) технології; 3) кадрів; 4) туристичних ресурсів. Це означає, що недостатньо, маючи капітал, придбати технологію, найняти працівників і почати займатися туризмом. Для цього необхідно визначити місце, де є туристичні ресурси, які є найбільш дешевою складовою, та загалом це визначає високу рентабельність туристичної діяльності. Якщо ж туризм пов'язаний із створенням туристичного ресурсу (а не із споживанням готового), то собівартість туристичного продукту різко зростає. До рекреаційно-туристичних ресурсів, у широкому розумінні цього терміна, відносять: економічні, природні, кліматичні, культурно-історичні, трудові, фінансові, соціальні, виробничі ресурси.

Туристичні ресурси мають такі основні властивості: 1) привабливість; 2) кліматичну привабливість; 3) доступність; 4) ступінь вивченості; 5) екскурсійну значущість; 6) пейзажні та відеоєкологічні характеристики; 7) соціально-демографічний стан; 8) природничі запаси; 9) спосіб використання тощо. Ці ресурси використовуються в оздоровчих, туристичних, спортивних та пізнавальних цілях. Наприклад у Карпатському регіоні є ресурси для спортивного виду рекреаційної діяльності. Це стосується гірськолижного, туристичного, мисливського, спелеологічного підвидів.

Туристичні ресурси умовно можна поділити на три групи: природні; інфраструктурні; історико-культурні. Динамічний розвиток туристичної індустрії потребує наявності обох груп. Навіть за умови високих привабливих властивостей природних ресурсів без наявності комунікацій, засобів зв'язку, комунальної інфраструктури, просвітницьких закладів, пам'яток культури, мистецтва туристична діяльність для широкого кола споживачів не можлива [1].

Природно-рекреаційні ресурси є основою розбудови спеціалізованих закладів короткочасного та тривалого розміщення людей з метою задоволення їхніх рекреаційних потреб: лікувально-оздоровчих, культурно-освітніх, спортивних. Звичайно їх розташовують за межами постійного проживання людей на територіях, що характеризуються певним рекреаційним потенціалом [5].

Туристична інфраструктура – це сукупність підприємств й інституцій, які є територіальним, матеріальним і організаційним підґрунтям розвитку туризму. Вона охоплює чотири основні елементи: об'єкти розміщення, харчування, супутню та комунікаційну сферу [2]. Туристична інфраструктура представлена сукуп-

ністю матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур, які входять до складу територіальної рекреаційної системи (ТРС) різного порядку. Деякі дослідники до туристичної інфраструктури відносять також і туристичні об'єкти природного походження, пам'ятки, музеї тощо. Саме туристичні ресурси туристичної інфраструктури посідають особливе місце у розвитку всієї туристичної галузі. До ресурсів туристичної інфраструктури відносять сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту (зазвичай їх наявність визначає формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні): об'єкти, що представляють історичне та культурне минуле країни (музеї, пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти); об'єкти, що демонструють сучасні досягнення країни в промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці, культурі, медицині та спорті [2].

Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку відповідної території пам'яток матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристичного інтересу. До групи історико-культурних рекреаційних ресурсів належать пам'ятки історії, історико-архітектурні пам'ятки, пам'ятки сучасної архітектури, унікальні споруди культури, спорту [4].

Незважаючи на свою соціально-гуманну роль, туризм впливає на екологію. Зменшення впливу індустрії туризму на екологію регулюється на державному та міжнародному рівнях завдяки: 1) екологічній просвіті; 2) обмеженню рекреаційно-туристичного навантаження на природні ресурси; 3) податковому регулюванню. Територіальна структура рекреаційно-туристичного комплексу визначається поєднанням туристичних та рекреаційних пунктів, центрів, вузлів, районів та зон, що сформувалися або формуються під впливом найрізноманітніших факторів.

Територія України представляє собою неоднорідні регіони як в історичному контексті, так і за рівнем соціально-економічного розвитку. Вони відрізняються між собою природними умовами, національним складом населення, системами розселення, напруженістю екологічної ситуації, економічним потенціалом, системою міжрегіональних зв'язків, внаслідок чого сформувався відповідний територіальний поділ праці. Усі ці фактори відображаються в економічному районуванні території. Факторами формування територіальних туристично-рекреаційних об'єднань виступають: 1) спільність території; 2) ступінь зосередження (локалізація) рекреаційних закладів; 3) інтенсивність зв'язків між ними та закладами, що їх обслуговують; 4) наявність туристичних маршрутів; 5) обсяг рекреаційних послуг тощо [1].

Сучасні умови господарювання потребують пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності окремих галузей національного господарства, регіонів і держави загалом. У цьому аспекті особливої уваги заслуговує сфера туризму, що є однією з найбільш перспективних, динамічних і прибуткових галузей світового господарства, яка акумулює наявний природно-рекреаційний потенціал, професійне використання якого створює можливості для отримання значних прибутків.

Її розвиток потребує регулювання та підтримки з боку держави, адже ринкові відносини, жорстка конкуренція потребують вирішення нових завдань, адекватного реагування держави на значні зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, врахування специфіки функціонування організацій індустрії туризму. Тому великого значення набуває активна політика держави щодо підтримки та розбудови туристичної сфери, розвитку туристичної інфраструктури, створення умов для підвищення привабливості регіонів для іноземних і внутрішніх туристів, поліпшення якості туристичних послуг, забезпечення їх комплексності [6].

За оцінкою Всесвітньої туристичної організації при ООН Україна посідає 9-те місце в Європі за кількістю туристів, що її відвідують. Тому основною метою національної державної політики є збільшення кількості туристів, які відвідають країну до 2022 р., до 50 млн осіб на рік, а також приділення особливої уваги розвитку внутрішнього туризму [8].

За версією одного з провідних світових туристичних порталів "TripAdvisor" у рейтингу привабливих туристичних напрямів у 2012 р. Київ посів перше місце в Європі і третє – у світі; у журналі "National Geographic" Крим посів перше місце у світі серед "20 місць, які потрібно побачити" у 2013 р.; Львів, за версією видання "Lonely Planet", посідає друге місце в рейтингу кращих місць для вікенду в Європі [4]. Підвищено іміджу України сприяють культурні події та спортивні свята світового рівня. Наприклад, на початку 2013 р. дерев'яні церкви Карпатського регіону та древнє місто Херсонес Таврійський було включено до списку Світової культурної спадщини ЮНЕСКО. У серпні 2013 р. в Києві відбувся Юнацький Чемпіонат Європи з баскетболу. Тому, подорожуючи країною, українці та гості повинні не тільки бачити яка унікальна й красива Україна, а й отримувати якісний сервіс. Адже сьогодні туризм – це не тільки гарне місце, це насамперед сервіс, що складається з наявності готелів, доріг, досвідченого персоналу, достатньої інформації в мережі Інтернет і в турсервісерах [8].

У рамках реалізації Концепції українське законодавство у сфері туризму і курортів має відповідати європейським нормам. Туристи мають бути впевнені, що сервіс відповідає кількості "зірок" так само, як у будь-якій країні Європи. До 2022 р. кількість робочих місць у туризмі має збільшитися у 2,5 рази, до 1 млн робочих місць. Це особливо важливо для Західної України, адже багато українців мають досвід роботи в туристичній галузі за кордоном, тому держава повинна створити умови для їх повернення в Україну. У Концепції розвитку туризму закладено принцип доступності до об'єктів туристичної та курортної інфраструктури для людей з обмеженими можливостями. Це – європейський принцип, який сьогодні впроваджується в Україні.

Крім цього, у Державній цільовій програмі має бути передбачено створення системи поширення інформації про туристичні можливості України та підвищення безпеки туристів. Програма також повинна включати заходи з дерегуляції туристичної діяльності, а також із вдосконалення статистичної звітності щодо оцінки функціонування галузі на основі використання методик Всесвітньої туристичної організації при ООН (ЮНВТО).

Важливою складовою розвитку туризму в Україні є взаємодія з іншими країнами, наприклад: розвиток, організація авіасполучення, організація спільних туристичних маршрутів на прикордонних територіях. Уже сьогодні Україною

сусіднім державам запропоновано концепцію партнерства щодо розвитку туристичної галузі.

Висновки. Отже, розвиток туризму не можливий без взаємовигідної співпраці в ланцюгу "турист – туристичне підприємство – держава", оскільки тільки задоволений турист отримає додаткове натхнення для продуктивнішої праці та оплати комфортної подорожі, а тому виправдає додаткові інвестиції у сферу туризму та поліпшення соціально-економічної ситуації. Розвиток туризму залежить від нормативно-правових, адміністративних, економічних, організаційних і соціально-психологічних механізмів державного регулювання, а отже, ці аспекти потребують доопрацювання. Регуляторний вплив держави варто спрямовувати не тільки за реалізацію власних інтересів, а й на підвищення добробуту населення та розвиток бізнесу. Продовження наукових розвідок у царині державного регулювання розвитку туризму забезпечить підвищення задоволеності потреб населення України, подальший розвиток вітчизняної індустрії туризму та суміжних галузей національної економіки.

Література

1. Кравців В.С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач, С.П. Кузик. – Львів : Вид-во НАН України. – 1999.
2. Корнева Д.А. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні / Д.А. Корнева // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу : зб. наук. праць. – Донецьк : Вид-во ДІТБ. – 2011. – № 15. – С. 174-180.
3. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : підручник / Д.М. Стеченко. – К. : Вид-во "Вікар", 2006. – 396 с.
4. Розвиток туризму в Україні (аналіз туристичної конкурентоспроможності). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://socium.com.ua/2014/01/tourism-development-in-ukraine/>
5. Історико-культурні туристичні ресурси. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://pidruchniki.com/19110108/turizm/istoriko-kulturni_turistichni_resursi_finlyandiya
6. Положення про Міністерство інфраструктури України затверджене Указом Президента України від 12 травня 2011 р., № 581/2011 / Офіційний сайт Президента України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.president.gov.ua/ru/documents/13569.html>
7. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року / Розпорядження Кабінету міністрів України від 01.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-p>
8. Compendium of Tourism Statistics – 2013 edition. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.statistics.unwto.org/publication/compendium-tourism-statistics-2014-edition>

Малиновская О.Я., Голошва К.С. Основные проблемы системы туристической сферы в Украине

Приведены основные виды рекреационно-туристических ресурсов, их свойства и признаки. Сделан акцент на исследовании понятия "туристическая инфраструктура". Проанализирована роль туризма в Украине и выделено его место в общей системе туристической сферы. Приведены основные пути для улучшения туристической базы в Украине, а именно: взаимодействие с другими странами (развитие, организация авиасообщения, организация совместных туристических маршрутов на приграничных территориях); создание системы распространения информации о туристических возможностях Украины и повышения безопасности туристов; совершенствования статистической отчетности по оценке функционирования отрасли на основе использования методик Всемирной туристической организации при ООН.

Ключевые слова: туристическо-рекреационные ресурсы, туристический рынок, туристический потенциал, туристическая инфраструктура, историко-культурные туристические ресурсы.

Malinovska O.Ya., Holoshva K.S. The Analysis of the Main Problems of the Tourism Sector in Ukraine

The main types of tourism and recreation resources and their properties and characteristics are presented. Attention is focused on the study of the concept of "tourism infrastructure". The role of tourism in Ukraine and a place in the overall system of the tourism industry are defined. The basic ways to improve the tourist center in Ukraine are the following: interaction with other countries (air service development organization, joint tourist routes in border areas); creating a system of disseminating information on tourism opportunities in Ukraine and improving the safety of tourists; improving statistical reporting on the assessment of the sector through the use of techniques of the World Tourism Organization to the United Nations.

Key words: tourism and recreational resources, tourism market, tourism potential, tourism infrastructure, historical and cultural tourism resources.

УДК 504:598.2:627.84(477.84)

Ст. викл. О.А. Матвійчук, канд. біол. наук –
Вінницький ДПУ ім. Михайла Коцюбинського

**ВПЛИВ ЕКЗОГЕННИХ ЧИННИКІВ НА ОРНІТОФАУНУ
ВЕРХНЬОГО І СЕРЕДНЬОГО ПОБУЖЖЯ**

У 2002-2013 рр. вивчено видовий склад, поширення, чисельність, трофічні й топічні зв'язки птахів в екосистемах Верхнього і Середнього Побужжя. Ґрунтуючись на отриманих даних, а також на основі аналізу публікацій інших орнітологів, виявлено чинники, що прямо або опосередковано впливають на видове багатство та чисельність птахів регіону. Зокрема конкретизовано фактори абіотичного, біотичного та антропогенного походження. Запропоновано пріоритетні напрями нівелювання або пом'якшення впливу антропогенного чинника на орнітофауну басейну верхньої і середньої течії р. Південний Буг.

Ключові слова: Верхнє Побужжя, Середнє Побужжя, орнітофауна, антропогенний чинник, біотичний чинник, абіотичний чинник.

Вступ. Реакції різних видів птахів на зростання антропогенного пресу мають неоднакові прояви. Частина видів, до відомої межі, є екологічно пластичними. Наприклад окремі дуплогніздові птахи, за умови дефіциту придатних для гніздування місць, здатні без помітної шкоди ущільнювати поселення на невеликій території, інші види – пристосовуються до нових умов середовища або залишають такі біотопи. У структурі авіфауни будь-якого регіону найвразливішою групою є стенобіонти. Для таких птахів притаманний трофічний або топічний консерватизм, що робить їх чутливими до деградації біотопів. Однією з умов збереження популяцій таких видів є своєчасне виявлення негативних екзогенних впливів та їх нейтралізація.

Метою роботи є виявлення екзогенних чинників, що негативно впливають на орнітоценози Верхнього і Середнього Побужжя. Отримані дані дадуть змогу розробити ефективні заходи, спрямовані на пом'якшення та нівелювання антропогенного тиску на орнітофауну регіону.

Матеріали та методи досліджень. Моніторинг кількісних та якісних характеристик авіфауни Верхнього і Середнього Побужжя здійснено впродовж 2002-2013 рр. на територіях Хмельницької, Вінницької, Кіровоградської, Одеської та Миколаївської областей, які належать до басейнової частини верхньої і середньої течії р. Південний Буг. Під час облікових робіт вивчено видовий склад, особливості поширення, чисельність, трофічні та топічні зв'язки елементів орні-

тофауни регіону. Обліки здійснено маршрутним (метод лінійних трансект) і точковим методами [3, 4, 8] у шести домінуючих типах антропогенних ландшафтів регіону в усі сезонні періоди.

Результати досліджень. Уся сукупність факторів негативного впливу на орнітофауну досліджуваного регіону включає в себе чинники абіотичного, біотичного та антропогенного походження.

Найдійовішими серед абіотичних чинників виявились такі, як: різке зниження температури у теплу пору року, тривале залягання потужного снігового покриву взимку та коливання рівня води у водоймах внаслідок опадів. Перші два фактори роблять недоступними традиційні для птахів корми. Внаслідок коливання рівня води у водотоках упродовж гніздового періоду страждають кладки птахів на узбережжях та акваторії водойм. Так, тривалі зливи у липні 2008 р. призвели до підняття рівня води у р. Південний Буг. Було знайдені затоплені пізні кладки лиски *Fulica atra*, вівчарика *Phylloscopus sp.* та вівсянки звичайної *Emberiza citrinella*.

Іншою причиною масової загибелі птахів є також різні погодні аномалії. Так, у листопаді 2000 р. атмосферні опади у вигляді дощу разом із низькою температурою повітря призвели до загибелі багатьох птахів через обмерзання їх пір'я. Крім цього, обмерзання суцвіть бур'янів та культурних покритонасінних рослин призвело до недостачі корму для птахів. Зазначені вище чинники відзначаються нетривалою у часі дією та є епізодичними в умовах Верхнього і Середнього Побужжя, а отже, не мають відчутного впливу на кількісні характеристики населення птахів регіону.

Біотичні чинники можуть впливати безпосередньо на окремі види та екологічні групи птахів або можуть діяти опосередковано. Прикладом прямого негативного впливу на гніздових птахів є хижацтво. Достовірно відомі випадки поїдання кладок або ювенільних особин навколородних птахів мартинином жовтоногом *Larus cachinnans* [1, 10] і сірою вороною *Corvus cornix* [5]. Так, на ставах заказника "Згарський" у Вінницькій обл. траплялися численні випадки поїдання кладок білошогого крячка *Chlidonias hybrida* жовтоногом мартинином. У період масового гніздування білошогого крячка на 100 м дамби було нараховано 31 розбите яйце цього виду. Також відзначено випадки хижацтва з боку вороних: сороки *Pica pica*, сойки *Garrulus glandarius*, ворони сірої та крука *Corvus corax*. Приклади хижацтва відзначено й серед дятлових. Так, 28 травня 2007 р. поблизу с. Стрільчинці Немирівського р-ну Вінницької обл. дятел звичайний *Dendrocopos major* зруйнував гніздо щиглика *Carduelis carduelis*, у якому знаходилось четверо пташенят 4-5-денного віку.

Ще одним природним чинником, що зумовлює зміну структури орнітокомплексу, є природні сукцесійні процеси. Яскравим прикладом подібного явища є трансформація евтрофних осокових боліт у долині р. Згар на Вінниччині. Внаслідок поступового висихання заболочених площ та заростання чагарниками і вільшаником наразі зникла локальна популяція прудкої очеретянки *Acrocephalus paludicola*, яку виявив тут М. Бурчак-Абрамович ще у 30-х роках минулого століття [2].

Третю групу факторів, які істотно впливають на орнітокомплекси Верхнього і Середнього Побужжя, формують антропогенні чинники. Останнім часом їх вплив є очевидним і найбільш відчутним. Діяльність людини спричиняє зниження